

Zer lan behar ditugu
nahi dugun gizartea
eraikitzeko?

JUAN JOSÉ CASTILLO
RUTH CARAVANTES VIDRIALES
DAVID GARCÍA ARISTEGUI
CHUS GONZÁLEZ GARCÍA
ROCÍO LLEO FERNÁNDEZ

Zer lan behar ditugu nahi dugun gizartea eraikitzeko?

**JUAN JOSÉ CASTILLO
RUTH CARAVANTES VIDRIALES
DAVID GARCÍA ARISTEGUI
CHUS GONZÁLEZ GARCÍA
ROCÍO LLEÓ FERNÁNDEZ**

Lana, lanak	3
Lanaren sakabanaketa: lan ikusezina	5
Ez dago hori jasango duen ez gorputzik ez bizitzarik.....	7
“Lehentasuna, enpresak”	12
Zer lan? Zer gizarretarako?	15
Zenbait proposamen lan egiteko beste era batzuk asmatzekoeta bizitzeko beste era batzuk jorrazteko.....	19

Testu hauek **Akal** argitaletxeak 2013an argitaratu zituen
“**Qué hacemos con el trabajo**” izenburua duen liburuan.

Dokumentuak 27

2014ko urtarrila

www.mrafundazioa.org

@mrafundazioa

Zer lan behar ditugu nahi dugun gizartea eraikitzeko?

Juan José Castillo, Ruth Caravantes Vidriales,
David García Aristegui, Chus González García,
Rocío Lleó Fernández

Lana, lanak

Zer egin dezakegu lanarekin? Jende askorentzat, soldatapeko lan formala bakarrik da lana, hau da, enplegu bat daukanak egiten duen hura, edo ez daukanak egiten ez duen hura (egun Espainian askori gertatzen zaion legez), langabezian dagoenak egin ezin duena.

Horregatik —eta jakinik lan-mota hori oso garrantzitsua dela eta horri buruz aritzen direla lanaz mintzo diren gehienak—, hasieratik azpimarratu behar dugu gizartean, bizi garen mundu honetan, egiten diren lan produktibo eta erreproduktibo guztiei buruz jardungo garela lan honetan.

Gure ustean, enpleguari horrenbesteko garrantzia emanda alde batera utzi ditugu beste zenbait lan, eta gizarte- eta ekonomia-politiketarik ezabatu egin ditugu. “Lan ahantziak” dira, beraz, baina ezinbestekoak gizartearen erreprodukzioarako.

Honenbestez, premia bat (materiala edo ez-materiala, emozionala, zaintzakoa, ordaindua edo ordaindu gabea, azpikontratatua edo bestelakoa, formala edo ez-formala...) asetzeko egiten den lan oro izango dugu hizpide hemen. Gizarte bateko gizaki guztien alderdiak hartuko ditugu aintzat. Lan horiek guztiek funtzionarazten dute gizarte bat, izan ere. Azpimarratuko ditugun lan askok, berriz, lotura dute bizitzaren zaintzarekin.

Honela laburtuko genuke lana aztertzeko modu hori: egungo lanaz gogoeta egiteko, elkarrekin hain estu lotuta dauden lan-mota guztiak jo-

rratzeko, osotasun bat bezala ikusi behar da gizartea. Lanetik gizartera jo behar da, eta haren alderdi guztiak aztertu, maila guztietan: eremu, auzo, alor, herri, hiri, eskualde nazio... batean, mundu osoan.

Zer alde dagoen guk proposatzen dugun ikuspegi horren eta gaur egun lanari buruz egiten diren gogoeta gehienen artean? Lehenik eta behin, jende arruntarentzat eguneroko ogia den zerbait lehenesten du, beti: etxean ere egiten dela lan, umeak edo adineko jendea zainduz; eguneroko eginkizunak ere lana direla, askotan ikusezina bada ere, eta emakumeek egiten dituztela gehienbat. Ezinbestekoak dira lan horiek bititza erreproduzitzeko, baina, duela gutxi arte, lanaren “kontu ofizialetan” ez ziren ageri, besteren kontura egiten den soldatapeko enplegua bakarrik jotzen baitzen lantzat. Gure ustez, baina, “bititza baino aberastasun hobetik ez dago” (Ruskin, 1862).

Gure ikuspegi honen arabera, “gizarte-aldaketaren eta enpleguaren genero-alderdiei dagokienez, ez dugu hartu behar abiapuntutzat etxeko eta kanpoko lanak bereizten dituen ikuspegia, gizarte bateko lan guztiak aintzat hartzen dituen baizik. Lanaren, nortasun pertsonalaren eta genero-harremanen arteko loturak daukan garrantziaz jabetzeko, ezinbestekoa dugu ikuspegi hori onartzea, eta “bi alor bereiz” horiek automatikoki onartzeari uztea” (Watson, 2008, 207 or.).

Lanarekin zer egin behar dugun eztabaidatzeari ekin nahi diogu, kon-tuan harturik, erakunde edo lan-prozesu bateko eginkizunen banaketa teknikoaz gain, gizarteko bateko lan guztiaren alor instituzionalen arteko banaketa soziala, edonolakoa dela ere lan hori. “Lan-moten azterketa” deitzen diogu horri. Izan ere, bizitzaren eta aberastasunaren (materiala eta afektiboa) erreprodukzioak berekin dakartzan ardurak, zamak, lanak eta kezkak aztertuta, askoz hobeto ulertu eta eztabaidatu dezakegu etxe, lantoki, enpresa, hiri, eskualde edo herrialde bateko lanaren banaketaz.

Lanari ekiteko, gizartean eta lanean aldaketak proposatzeko, alternati-bak aurkezteko, gizakiei kalterik egiten ez dieten bizi- eta lan-ereduak aldarrikatzeko, zoriontasuna oinarri duten eta Lurra suntsitzen ez duten bizi-ereduak bultzatzeko... lehen urratsa baino ez da hori guztia.

Horretarako, produkzio, erreprodukzio, banaketa, truke eta kontsumo ereduaren arteko loturei buruzko gogoeta egitea proposatzen dugu, liburu honetan azaltzen dugunaz landa, baina norabide horretan betiere, lan

ordainduaren eta ordaindu gabearen, sektore formalen eta informalen arteko bereizketarik jaramonik egin gabe, lan-jardueren eta bizitzaren arteko lotura sakona aztertuz.

Liburu honek proposatzen duen gogoetak etxe barrura ere bagaramatza, gizakien eta lanarekin duten harremanaren arteko kontraesanak ulertzen saiatzera.

Lana gizartearen ikuspegi horretatik aztertuta (orokorra, eskualdekoa, tokian tokikoa, indibiduala...), desagertu beharrean bizitzaren alor guztietara hedatzen dela ohartuko gara (Sassen, 2007; Hochschild, 2008; Hardt eta Negri, 2002; Castillo eta Agulló, 2012, Grupo «Dones i Treballs», 2003).

Lanaren sakabanaketa: lan ikusezina

Liburu honetako ataletan ageri diren gogoeten eta proposamenen ardatz eta euskarri dugu Espainian eta mundu osoan lanen bilakaera markatzen ari den faktorea: izugarritzko hedapen-maila batera iritsi da lanaren nazioarteko banaketa. Horrekin batera, produkzio-prozesuen eta “langile kolektiboaren” (Marxen definizioa) sakabanaketa orokortu egin da: hedatu eta orokortu egin dira esternalizazioak (enpresen atal edo eginkizun batzuk kanpoan egitea, herrialdean bertan edo urrutiko herrietan), tertziarizazioa —enpresatik kanpora egitea lehen haren barruan egiten ziren zenbait lan, funtzio edo ekoizpen (merkeago, jakina)—; lantokien sakabanaketa (mundu osora)... Bien bitartean, enpresarien kontrol-kontzentrazioa areagotzen ari da, eta langileek geroz eta ahalmen txikiagoa dute soldata bidezkoak edo lan baldintza hobeak lortzeko. “Langile globalizatuaren bakardadeaz” ari gara (Castillo, 2008).

Lanaren sakabanaketa horrek areagotu egiten du lanaren banaketa, bai enpresen artean, bai lantegi jakin batzuen artean, edo enpresak azpikontratutako edo haren mendeko beste batzuen artean. Sortzen diren lantegiei buruzko estatistikek (Lan Ministerioa) erakusten digutenez, geroz eta txikiagoak dira lantokiak, lan egiteko lekuak.

Espainiako edozein produkzio-sektore aztertu, eta erabateko enpresa-sakabanaketa ageri zaigu, bai lantokiena, bai (ondorioz) langileena. Etxetara ere iristen da sakabanatzea, eta izugarritzko urratsa da hori norabide berean. Enpresarien botereari aurre egitea, berriz, geroz eta zailagoa

da, are gehiago langileak isolaturik eta babesik gabe baldin badaude, hainbat hizkuntza desberdinetan mintzo badira, kultura desberdinak badi-tuzte, edo ez baldin badiuzte tresna berak Lanaren Nazioarteko Erakundeak “duintzat” dituen lan baldintzen alde egiteko.

Etekin handiagoak lortzearren eta langileen morrontza areagotzearren kapitalak darabilen nazioarteko mugikortasun horretan, prozesu baten alderdi batzuk beste norabait eramaten dira, edo azpikontratatu egiten dira, enpresariari errentagarrien zaion lekuetan.

Erabakitzeo ahalmena dutenentzat, gizarte-harremanak ez dira existi-tzen, eta langileak pieza hutsak dira, geroz eta merkeago eros daitekeen makina baten osagaiak, erabili eta botatzekoak. Jakina, kapitala-lana har-remanarenak ere egin du: orain, “zeure enplegua sortu”, “beren kontura diharduten autonomoak” eta antzeko kontzeptu sasizientifikoak dira nagu-si, eta are zailagoa egiten dute langileen jarduera kolektiboa.

Lanaren sakabanatze hori (Espainian, Europan, munduan) ez da ger-tatzen, bakarrik, bigarren mailako lan-prozesuetan. Gai honi buruzko lite-ratura zientifikorik onenak erakusten digunez, kualifikaziorik gabeko lana-ren esternalizazioan oinarritutako “lanaren nazioarteko banaketa berri” hori (Fröbel *et alii*, 1980) areagotu egin da gaur egun, eta lan kualifikatura, lan ez-materialera ere ari da hedatzen, hots, lehen herrialde “nagusietan” edo enpresa handien lantegi zentraletan egiten ziren lanetara. Nazioarteko mugimendu horretan, mundu-mailako zaintza-kateak egoera beraren ifrentzua baino ez dira, Espainian (Hochschild, 2001; Carrasco, Borderías eta Torns, 2011; Orozco, 2011; Díaz Gorfinkiel, 2009).

Azpimarratzekoa da urte luzetako lan-politikaren emaitza direla langilea deskolektibizatzeo politika horiek, langile isolatua, bakartua baina, aldi berean, mundutartua. Enpresarien edo kudeatzaileen politika horiek anto-lakuntza-sistema berri gisara aurkezten dira, eta hau dute helburu: solda-tapeko langileen erresistentzia suntsitzea, “norbanako” bihurtzea, hau da, ahulago bilakatzea.

Enpresen antolakuntzako aldaketek, enpresen sakabanaketak, antola-kuntza-era berriak... beste leku batzuetara eramán daitezkeen produkzio-atalak (autonomoak, esternalizagarriak, sakabanagarriak) bereizten dituz-te, ekoizpen-prozesu global batean. Horrela sortzen dira enpresa handie-tako bezeroa-hornitzailea harremanaren (merkatu versus hierarkia) lerro

nagusiak. Produkzio-atal guztiek azaldu behar dute beren kudeaketaren berri, baina, batez ere, bakarren batek ez baditu betetzen ezarritako errendagarritasun-irizpideak, hirugarren batzuei (beren hizkeran esanda) ematen zaie eginkizun hori. Ospitaleek, auto-fabrikatzaileek, bankak, aseguruek, bezero-arretak..., sektore guztiek egiten dute hori: ospitaleek, kanpoan egiten dituzte analisiak; unibertsitateek, kanpoan dituzte oinarrizko zenbait zerbitzu eta funtzio... Dena da merkeago enpresarentzat edo erakundearentzat, eta okerragoa zerbitzu-erabiltzaileek jasotzen duten arretaren kalitatea, arreta desagertu ez baldin bada.

Hala, bada, geroz eta sakabanatuago dago produkzioa: lantokiak, enpresak, “beren kontura diharduten langileak”... Geroz eta bakartuagoak, isolatuagoak daude langileak; geroz eta aukera gutxiago dute soldata duin baten alde egiteko, baita beren lan-ahalmena erreproduzitzeko ere. Ondorioa: areagotu egiten da lan-erritmoa, lan gehiago egin behar da denbora berean edo gutxiagoan, lehenago kontsumitu behar da lan-indarra, gorputza eta gogoa akituta itzuli behar da etxera.

Gure arrazoibideen xedea da era guztietako iritzi-emaielen hainbat eta hainbat aldiz errepikatutako sasiatalpenak hankaz gora jartzea. Sasiatalpen horien helburua mendekoen ezintasuna eta etsipena sustatzea da, nahiz eta zientzia ekonomikoaren edo sozialaren izenean jardun, betiere ahoan argudio teknologikoak dituztela; mundu “globalizatua”, merkaturua, neurrien premia... aitzakia dituztela, eta gizarte-eragileen irismenetik urruti, beti, gizarte-zientzietako azterketetatik urruti, politikaren aukeretatik urruti.

Olatu handi bateko tanta txiki bat duzue liburu hau. Behetik sortua da tanta; gizarte-mugimenduek eta gizarte-zientzia kritikoek elikatzen dute. Zenbait ideia sistematiko bihurtzen saiatu gara. Jakina, ideia horietako asko ez dira gureak soilik. Erraldioen bizkarrak ez ezik, euskarri ditugu denon duintasuna, askatasuna, demokrazia, bizitza eta zoriona aldarrikatu duten hainbat eta hainbat gizon-emakumeren sorbalda erraldoiak ere. Lana eta bizitza “duinak” deitzeko modukoak diren mundu bat nahi dugu; politika arrazoizkoak eta zentzudunak nahi ditugu, denoi bizitza duin bat bermatzen dizkigutenak, denontzako garapen jasangarria sustatzen dutenak.

Ez dago hori jasango duen ez gorputzik ez bizitzarik

2007ko martxoaren 8an, zaintza-lanen banaketa aldarrikatu zuen mugimendu feministak Madrilgo kaleetan. “Beti besteak zaintzen. Noiz zaindu behar dut nire burua?” zioten pankartek. Izan ere, txakur bat da denbora, eta “batez ere emakumeei egiten die hozka”, eta hala salatu du feminismoak 1970eko hamarkadaz geroztik, gutxienez.

Sistema kapitalistaren oinarria dira zaintza-lanak: etxearen zaintza, haurren zaintza eta heziketa; helduen eta gaixoen zaintza, bai materiala bai afektibo-emozionala... Ez zaie baliorik ematen lan horiei; ez dira aintzatesaten; ez dira ordaintzen..., baina, horiek gabe, bizitza ez litzateke bideragarria. Horra, bada, kontraesana: denok dugu elkarren beharra, maila desberdinetan, gure bizitzako hainbat momentutan. Denok.

Lanak, denborak eta baliabideak ez dira berdintasunez banatzen, eta ez dago ongizate-baldintzarik gizarte osoarentzat. Hortaz, eztabaidatu beharra dago Estatuak esku hartu behar duen arazo honetan, eta zer egingeko esku hartu behar duen. Hona hemen zenbait galdera: Zenbateraino da lorgarria berdintasuna sistema honetan? Zer egin behar du Estatuak berdintasuna sustatzeko? Feminismoaren ikuspegitik, bi jarrera aurkitzen ditugu eztabaida horretan: alde batetik, jarrera integraztaileak daude, zeinen arabera berdintasuna lorgarria den, eta herritarren ongizatea ekonomia errearen eta produkzioaren funtzionamendu egokiaren mende dagoen. Ikuspegi horrek enplegua eta soldata lehenesten ditu, horiek direlakoan ongizatea iristeko gakoak. Bat dator ikuskera hori “kapitalismo integraztailea” deritzonarekin. Ikuspegi erradikalagoak eta eraldatzaileagoak dituztenen iritziz, ordea, ezinezkoa da berdintasuna sistema kapitalista heteropatriarkal honetan, eta ongizatea baldin bada lehen eta azken helburua eta haren mende egon behar badu politika ekonomikoak, produkzio-eredua ere zalantzan jarri behar da. Bistakoa da kapitalismoaren egitura-kontraesana, kapital-metaketa- eta bizitzaren iraupenaren artekoa. Gure iritzian, Estatuaren esku-hartzeak leundu egin behar luke gatazka, mugak ipini kapital-metaketa- lehentasunari eta zuzeneko ardurak bereganatu bizitzari eusteko prozesuan.

Banaketa desorekatu horretan, gehienbat emakumeek hartzen dute beren gain erantzukizuna eta eurek ebatzen dute bizitzaren iraunkortasun-

naren eta lehentasuna merkatuari (ez gizakiei) ematen dien sistema kapitalistaren arteko kontraesana. Kontua da, baina, hartzen duten erabakia hartzen dutela (zaintza-lanetan bakarrik jardun, edo lan-merkatura jo), emakumeei gogor eragiten diela ebazpenak, eta lanaldi bikoitzak eta hiru-koitzak egin behar izaten dituztela. Hor sortzen da lehen arazoa: ez dago hori jasango duen ez gorputzik ez bizitzarik. Lanaldi amaigabeak dira emakume horienak, eta era guztietako lanak egiten dituzte: etxean, lantokian, senitartekoekin, gizartean, bikotean... Lan-merkatura jotzen dutenean, eredu hori betikotu egiten dute emakumeek, eta egokitu egin behar izaten dituzte egoteko eta bizitzeko erak (pertsonalak zein familiarrak), aintzat har ditzaten.

Izan ere, gizonezkoen ereduari jarraikiz eratu da makineria, “gizonezko perretxikuaren” zerbitzura, hau da, etxetik ondo gosaldia, arropa lisatuta, osasuntsu, emozionalki orekatuta eta lanerako edo gizarte-eginkizunetarako prest, “zamarik” eta inor zaindu beharrik gabe ateratzen den gizon horren zerbitzura. Emakumeek ezin dute berenganatu eredu hori, beren “lanak” (bat baino gehiago) elkarrekin bateragarri bihurtu beharra baitaukat.

Banaketa desorekatu horrek emakumeen esplotazioa dakar sexuaren araberako lan-banaketa-horretan, beste zenbait faktoreekin batera (etnia, adina, klase soziala, egoera zibila...). Izan ere, emakumeek beren kabuz ekin diote arazoari, zaintza-lanak gizonezkoekin eta gizarte osoarekin (enpresak, Estatuak...) partekatzea aldarrikatzen duten arren, ikusirik ez gizonek ez gizarteak ez dutela jarreraz aldatzeko asmorik. Era askotako emakumeek dihardute zaintza lanetan (aberatsak, pobreak, zuriak, beltzak, gazteak, amonak, immigranteak...), eta botere-harremanak sortzen dira haien artean: beste herrialde eta etnia batzuetako emakume immigranteek Espainiako emakume aberatsentzat eta klase ertainekoentzat lan egiten dute, edo amonek bilobak zaintzen dituzte, alabak ama zaharra zaintzen du, edo errainak gaixorik dagoen amaginarreba...

Horra zer nolako “sudokua” egin behar izaten duten emakumeek jendearen bizitzako premia asetzeko, sistemak behar dituen herritarrek erreproduzitzeko. Gure mugetatik harago doa antolakuntza hori; nazioarte osokoa da, orokorra: emakume askok beren familiak eta seme-alaben zaintza utzi eta emigratu egiten dute, besteen umeak zainduz dirua ira-

bazteko; gurean, berriz, zenbait emakume heldu lan-merkatura hurbiltzen dira, ordaindutako lan baten bila. Emakume immigrante horien jatorrizko herrietan, beste emakume batzuk arduratzen dira haien familiak zaintzeaz, ezer kobratu gabe, hala agintzen baitie eredu heteropatriarkalak, hau ala bestea aukeratzeko inongo eskubiderik eman gabe. Horretan jarduten dira amonak, alaba zaharrenak, ahizpak..., atzerrira joan denak bidaliko duen diruaren zain, ezinbestekoa dute eta familia zabal horri eusteko. Kapitalismoaren eta sistema patriarkalaren berregituratze-dinamika orokor horrek desoreka sortzen du hemengo eta hango emakume zaintzaileen artean. “Zaintza-kate orokorra” deritzon horrek emakume migratzaileei buruzko ikuspegi utilitarista sustatzen du. Krisiaren astinduak gogorren pairatzen dituen sektoreetako bat dugu emakume horiena, eta oso neke-tsua da haien lanbidea: eskulan gisara bakarrik hartzen ditu gizakitzat migratzaileak atzerritartasun legeriak. Feministek salatzen dutenez, emakume migratzaileak “langile perretxiku” idealak dira: jada helduak direla etortzen dira gurera, zailtasunak jartzen zaizkie seme-alabak edo beste senitarteko batzuk ekartzeko (lanetik kanpoko zeinahi zamatatik libre egon daitezten da helburua) eta, zahartzen direnean, sorterrira itzultzeko erraztasunak ematen zaizkie.

Bestalde, hor daude, txanpon beraren bi aurpegiren antzera, lanari, bizitza pertsonalari eta familiarrari bakarrik ekin behar dioten emakumeak eta, ama izateko agindua betetzean, eurak nahi dutenean izan ezin dutenen gatazka. Lanaldi bikoitzak edo hirukoitzak egiten badira, lanaren bana-keta desorekatuarekin, merkatuaren ikuspegitik ezarritako formulekin (tele-lana, lanaldi partziala..., betiere prekaritatearen mehatxupean), emakumeek badakite amaigabeko lasterketa bati ekin behar diotela, nekea eta estresa etengabe pairatuko dituztela, eta ahaztu beharra daukatela beren bizitza pertsonalaz, herritar gisara dituen eginkizunak eta aisialdiko planak alde batera utzi beharra... Bestalde, zenbait ondorio jasango dituzte emakumearen gorputzak (gaixotasunak, estresa, nekea) eta gogoak, sentimenduek eta autoestimuek (depresioa, errudun ustea, antsietatea...).

Horrenbestez, ohartuko zineten “lanaren eta familiaren uztarketa” deritzon hori (zeinak emakumeek egin ohi duten) ez dela inongo pagotxa, baikik eta sistemaren lotsak eta desberdintasunak ezkutatzeko adabaki bat. Uztartze horretan, zaintza-lana eta enplegua bi aukera desiragarritzat (ber-

dinak biak) aurkezten dira. Ikuspegi honen arabera (ez bestea bezain eraldaketa zalea), lehentasuna ematen zaio ordaindutako lanari, hori jotzen baita giltzarritzat emakumeen eta gizonen emantzipaziorako, horrek ematen dituelako autonomia eta aintzatespena. Garrantzitsuena enplegua dela esaten digute gaur egun ere.

Bilatu beharra dago ekonomian jarduteko beste moduren bat, gizarte-ko eragile guztiei (bikotekideaz eta familia nuklearraz landa) bizitzari eusteko lanaren ardura handiagoa ematen dien eredu bat. Horra feminismo batzuek proposatzen duten helburua.

Hona hemen denbora ahalik eta gehiena luzatzeko eguneroko ahalegin horren adibide bat:

Aita telebistari begira zegoen; ama, berriz, liburu bat irakurtzen. Halako batean, “nekatuta nago. Lotara noa” esan zuen amak.

Baina sukaldera joan zen, biharamunean eskolara eramane behar genuen jakiontzia prestatzera. Ondoren, beratzen jarri zituen telebista ikusten genuen bitartean jan genituen krispeten ontziak, barazkiak atera zituen izozkailutik hurrengo eguneko afarirako, nahikoa zereal ba ote zegoen begiratu zuen, azukre-ontzia bete zuen, gosarirako katiluak eta koilaratxoak mahaian jarri zituen eta kafeontzia prestatu zuen.

Arropa bustia eskegi, arropa zikina garbigailuan sartu, alkandorra bat lisatu eta botoi bat josi, jostailuak jaso, telefonoa kargatzen jarri eta telefono-gida gorde zuen; landareak ureztatu, zakar-poltsa lotu eta toalla bat eskegi zuen. Aharrausi egin, nagiak atera eta logelara joan zen.

Maistrari ohar bat idatzi, ibilaldirako dirua zenbatu eta liburu bat jaso zuen aulkipetik. Lagun batentzako zorion-ohar bat sinatu, helbidea idatzi gutun-azalean eta, ondoren, medikuaren errezetak hartu zituen. Poltsaren ondoan utzi zituen, ez ahazteko. Astean behin etxea garbitzen duen emakumeari ohar bat idatzi, eta hari ordaintzeko dirua prestatu zuen.

Ondoren, aurpegia garbitu, zimurren aurkako krema eman eta hortzak eta azazkalak garbitu zituen. Aitak, berriz, oihuka: “Ohera zindoazela uste nuen!!”. Amak, berriz: “Horretan ari naiz”.

Ur pixka bat jarri zuen txakurraren edontzian, eta balkoira atera zuen katua; atea giltzaz itxi, eta itzali egion zuen sarrerako argia.

Alabei eta semeari begiratu, haien argiak eta telebista itzali, kamiseta bat jaso, galtzerdiak arropa-saskira bota eta alabetako batekin hitz egin zuen, artean eskolako lanak egiten ari baitzen, lagunarekin parkean izan zuen eztabaidaz. Gelara sartu ondoren, iratzargailua jarri, biharamunerako arropa prestatu eta oinetako-altzaria txukundu zuen. Premiaz egin beharreko sei gauzen zerren-

dari beste hiru gehitu zizkion, eta bere helburu propioetarako denbora noiz izango ote zuen pentsatu zuen.

Une horretan, aitak telebista itzali eta "lotara noa" esan zuen. Hortzak garbitu, pijama jantzi, eta lotaratu egin zen.

“Lehentasuna, enpresak”

Ezin alde batera utzi, bestalde, zenbait jenderen atxikimendu irmoa lan egiten duen enpresa edo erakundearekiko. Hein batean, hortik dator lan-kondizio eskasak onartzeko jarrera, hain zabaldua, baita zenbait eskubide garrantzitsuri uko eginez ere, “herria eraiki” beharra omen dagoelako edo “aukera bikain hau galdu ezin” omen delako. Zalantzarik gabe, jarrera horren eragile nagusietako bat hau da: aintzatespen sozial, ekonomiko eta kulturalaren parte handi bat lan-merkatuan dugun jardunetik datorkigu. Gure nortasuna gure enpleguaren arabera eraikiz joan gara, nolabait: urte asko ematen ditugu prestatzen (orain, etengabeko prestakuntzarekin, bizitza osoa); iguripen asko sortzen ditugu eta, ondorioz, frustrazio asko jasaten, jarduera profesionala dela eta; enpresaren beharretara eta lanpostuaren ezaugarrietara egokitzen ditugu gure erritmoak eta ordutegiak, elikadura, bizilekua, zaletasunak, harreman pertsonalak...

Are gehiago: enplegurik ezak (ez lanik ezak) nabarmen eragiten digu, eta osasun-arazoak ere eragiten dizkigu (errudun ustea, autoestimurik eza, estresa, antsietatea...), edo ikusezin bihurtzen gaitu, gizartetik bazterrera, eskubide asko enpleguari lotuta baitaude. Horregatik, hain justu ere, josten dira langabetzat lan bila dabiltzanak edo ordaindu gabeko zaintzalanak etengabe egiten dituztenak (emakumeak, gehienbat, zeinek barneratua baitute ez dutela lanik egiten eta garrantzi txikikoa dela beren jarduera etxerako eta gizarterako). Beste batzuek, berriz, izugarritzko hutsunea nabaritzen dute erretiratzen direnean, jada ezertarako balio ez balute bezala sentitzen dira eta. Ezkutuko kostu horiek guztiak ditu lanak, elkarrekin lotuak guztiak, eta normaltzat hartzen ditugu, lan-kontratuan ageri ez arren. Arazo pertsonaltzat dauzkagu horiek guztiak, baina gizarte-egitura jakin baten arazoak dira.

Hainbat egoera desberdin sortzen ditu lanarekiko atxikimendu horrek. Gure bizitzako denbora guztia merkantzia bihurtua den honetan, gehienek

nahi lukete goi-kargu bat izan, non, estatus, prestigio eta ordainsari handien truke, enpresak behar dituen ordu guztiak egiteko prest leudeken. Lehen genioen bezala, “gizon perretxikua”, baina maila gorenera igoa: urtean 365 egun, egunean 24 orduz, enpresaren zerbitzura. Helburu profesional eta pertsonal horrek (inondik ere ez kasualitatea, bestalde) imaginario kolektiboa elikatzen du, eta kapitalismoaren euskarri eraginkorra da. Ustez, erabateko atxikimendu hori ez da enpresak ezarria, norberak hautatua baizik (norberaren garapenerako tresna, gainera). Baina, egiazki, besterik da: “Lanaren inbasioa, lanak bizitza mendearen hartzea” (Castillo eta Agulló, 2012).

Emakumeek ez dute atxikimendu (ezarria nahiz borondatezkoa) hain erabatekorik, oraindik ere familiaz arduratu beharra baitaukate. Emakumeren batek (superwoman eredua) eredu horrekin bat egiten badu, berriz, frustrazio handiak eragiten dizkio, edo errudun sentitzen dira, edo gizartearen zenbait aurreiritzi eta diskriminazio jasan behar izaten ditu (“oraingo gazteak lehengoak baino okerrago daude, amek ez diete behar adina denbora eskaintzen eta”).

Bestalde, prekarietateak, sakabanaketa sozialak, gure eskubideen murrizketak, beldurraren erabilerak (gizartea kontrolatzeko eta geldirik egonarazteko) lan eta bizi baldintza negargarriak onartzera bultzatzen gaituzte, gure nahi eta nortasunetik landa. Berezkoak ditu sistemak alderdi horiek guztiak, eta liburu honetan jorratuko ditugu. Ikusi besterik ez dago azken erreforma laboralak, zeinen bidez erabateko malgutasuna exiji dakioken langileari ordutegiei, mugikortasun funtzionalari eta lanerako prestasunari dagokienez. Ados ez bazaude, kalera (bidezko kaleratzea, noski). Enpresak, erabateko lehentasuna.

Honenbestez, erabat inbaditu ditu enpleguak gure bizitzak, eta, gu gizarte gisara (desberdintasun izugarriekin, esan dezagun) antolatzeaz eta erregulatzeaz ez ezik, gure nortasunak moldekatzeaz ere arduratzen da, bere interesen eta premien arabera betiere. Horren adibide dugu enpresetako giza baliabideen sailletako *outdoor* deritzon motibazio-politika. Jatorri anglosaxoiko moda dugu, eta, gure inguru honetan, zenbait enpresak (El Corte Inglés, Ono, Direct Seguros, Multiópticas...) langileentzako eta haien senitartekoentzako ekitaldi ludikoak antolatzeko baliatzen dute. Lantokitik kanpora, giro atseginean, egiten dira ekitaldiak. Aitzakia bikaina dira *fami-*

ly days horiek (piknikak, jolasak, dantzak...) langileen arteko loturak estuzeko eta enpresa "familia handi" bat bilakatzeko. Argi ikusten da hori Max Lemckeren *Casual day* filmean, eta argi asko ageri da ekitaldiak antolatzen dituen enpresa baten iragarki honetan:

Zuen langileak eguneroko giroaz bestelako batean egotea da helburua, elkarrekin jardunez eta zenbait jardueratan parte hartuz, senar, emazte eta seme-alabekin batera. Geroz eta gehiago oharzen dira enpresak barruko publikoa ere zaindu behar dutela, leialdu eta, batez ere, motibatu.

Langileen jarduera eta errendimendua hobetzea dute xede motibazioak, laneko giroak eta gainerakoek, eta enpresek sustatutako gizarte eta konfiantza sareak ere badaude, guztiak ere helburu berarekin. Hartara, harreman profesionalak harreman pertsonalekin nahasten dira, edo gainjarri. Oso kontu arriskutsua da hori, lan-harremanek botere-ikuspegia berezkoa baitute. Gainera, ekitaldi horietan, familia heteropatriarkalaren eredua (senarra, emaztea, seme-alabak) goretsi ohi da, normalean. Izan ere, formula hori oso lagungarria zaio, errezeta tradizionalen bederen, sistema kapitalistari.

Bestalde, aurrerapen teknologikoen erabilera makurrak zaildu (eta, askotan, galarazi) egiten du bizitza pertsonalaren eta profesionalaren arteko bereizketa (premiazkoa) egitea: telefono adimendunek, tabletek, era guztietako euskarri informatiko eramangarriek areagotu egiten dute konektibitatea eta langileen prestasuna, eta laneko mendekotasun berri batzuk ere ekarri dituzte. Ondo aski (kezkgarriki ongi) eta sotiltasunez ateratzen dute enpresek etekina joera sozial horietatik. Paradoxarik ere ikusten da; adibidez, Google eta Deutsche Telekom enpresek sareko konexioaren etenaldiak programatzen dizkiete beren langileei, eta, batzuetan, behartu ere egiten dituzte etenaldiak egitera. Ikusi zer dioen artikulua honek:

Volkswagenek, Europako automobil-ekoizle nagusiak, konpromiso hau hartu zuen: desaktibatu egingo zuela bere Alemaniako langileen BlackBerriekiko konexioa. Langileen artean nekea ez areagotzearen, enpresak ordu-tarte hauek jarriko dizkie langileei beren gailu pertsonaletara mezuak bidaltzeko: ordu-erdi bat lanaldia hasi baino lehen, eta ordu-erdi lanaldia amaitu ondoren.

Erabaki horien helburua, noski, jendea deskantsatuta edukitzea da, produktibitatea zaintzeko (logika kapitalista). Hortaz, erne egon behar dugu,

eta txertatu enpresen aginduen eta langileen mendekotasun teknologikoen arteko bat egite horren aurka. [...]

Zer lan? Zer gizartetarako?

Lanen banaketaz eta balorazioaz hitz egin dugu; aipatu dugu zer kondizio negargarritan egiten den lan, eta zer ondorio dakartzan horrela lan egiteak; urrats bat aurrera egin eta merezi luke, agian, gure buruari galdetzea zer zentzu daukaten gure lanek, zer onura ekartzen diguten, ezinbestekoak diren ala ez..., lanean hainbeste energia eta esfortzu inbertitzen duen gure gizarte honetan. Gure lanpostuek ere islatzen dute, izan ere, zer gizarte-eredu ari garen elikatzen edo defendatzen, edo zer gizarte-ereduren mende gauden, horri buruzko kontzientzia-mailak desberdinak diren arren.

Gure denbora amaikorra dela kontuan izanda; gure bizitza, bakarra; gure Lurra ere (orain artean dakigunez, behintzat) bat bakarra..., merezi al du alferrikako objektuak eta zerbitzuak ekoizten eta kontsumitzen gasta-tzea? Baditugu hainbat adibide xume (baita nekez sinesteko modukoak ere, batzuk) eguneroko bizimoduan, eta baditugu askoz larriagoak ere; adibidez, armagintza. Izan ere, armak egin eta saldu egiten dizkiegu beste herrialde batzuei, eta, gero, beste arma batzuen bidez “baketu” nahi izaten ditugu herrialde horiek. Jarduera Ekonomikoen Sailkapen Nazionalaren zerrendak dioskunez, egiten ditugun lanek ez dute laguntzen gure gizarte hau denok bizitzeko moduko leku bihurtzen, ikuspegi integratzaile batetik begiraturaz gero.

Ez dezagun ahantzi, lehenik eta behin, oinarrizko premia batzuk asetzeko lanak ere egiten ditugula —premia horietako batzuk (etxebizitza, adibidez) neurritz eta legez kanpo garestituak, gure soldata garbien % 50etik gora jaten baitu, batez beste, gaur egun— eta, gainera, premia horiek asetzea bermatuta egon behar lukeela, herritarra lan-merkatuan egon edo ez egon. Ez dezagun ahantzi, genion, “ondo bizitzeko” behar diren pausoak ematea erantzukizun etikoa duela gure gizarteak, eta horretara bideratu behar ditugula gure ahaleginak.

Deitura ugari jar dakiok bizimodu horri (ongizatea, bizitzea merezi duen bizitza, denon ongia...), eta hitzarmen sozial baten ondorio izan behar du, non alde guztiek zehazten eta adosten duten zer eredu nahi

duen, justizia, berdintasun eta jasangarritasun irizpideak aintzat harturik betiere, baina zentzu sakonean, gure inguruko diskurtso eta politika antzu horien adierazpenek ez bezala. Gogoeta horren arabera zehaztu behar litzateke zer lan diren egokiak eredu horretarako, eta zer lan lehenetsi, banatu eta egin behar diren. Segur aski, gaur egungo ekonomia ofizialak bazterrerara utzita dauzkan zenbait jarduera hautatu beharko genituzke. Bestalde, ohartuko ginateke lanbide batzuk (notarioria, adibidez), oso ondo ordainduak eta gizarteak oso ongi ikusiak, ez direla premiazkoak gizartearentzat, nahiz eta ordu asko eta esfortzu handia eskatzen duten (edo ez). Horretaz ari garenez, hor ditugu ministerio, udal, diputazio eta gainerako erakundeetako aholkulariak ere, agintariak nahierara hautatuak. Bestalde, zertarako sortu metroan txartelak saltzeko lanpostu bat, makina bat jarritz gero gastu-pila bat aurrezten da eta (kontratazioa, gizarte-segurantzia, oporrak, bajak...)? Faktore asko izan behar dira kontuan lan bat beharrezkoa, lehentasunezkoa, alferrikakoa edo ordezkagarria den erabaki aurretik.

Bakarren batek esango du badugula sistema bat funtsezko gai horiei buruz erabakiak hartzeko —“ordezkatzeko-demokrazia”—, edo, honaino iritsi garenez, ezin direla joko-arauak aldatu. Alabaina, ez da jasangarria, ez da onargarria xantaia sozial hau, hots, gure denbora, gure bizitza ematea... bizirik irautearen truke, are gutxiago sinetsarazi nahi izatea zuzenbide-estatu batean gaudela. Munduarentzat, Lurrarentzat ere ez da jasangarria, eta hala dioskute ekologisten azterketek. Baina gure gizarteak badu egoera hori hankaz gora jartzeko ahalmena, bidezkoak ez diren arauak aldarazteko eta beste batzuk sortzeko. Ez gara betidanik bizi izan erregimen ekonomiko honen pean; hortaz, beste era batera bizitzen saia gaitezke. Gure esku, herritarren esku, egon behar dute erabaki horiek, ez beren irabaziei bakarrik begiratzen dieten gutxi batzuen esku.

Lehenago ere iradoki dugunez, hautsi egin behar ditugu ideologia nagusiaren zenbait kontzeptu (dogma ere esango genuke), egoera beste begi batzuekin ikusteko. Ez BPGak, ez arrisku-primak ez dute neurtzen gizakion ongizatea. Ekonomiaren hazkundeak gauza askotan oinarritu daiteke; adibidez, armagintzan eta gerran (aitortzen ez bada ere), langileak beren buruaz beste egitera eramaten dituzten lan-baldintza gero eta okerragoetan, norbaitek nahita erretako parke natural batean urbanizazioak

eraikitzean, etxeoandreen antsiolitiko-kontsumo izugarrian... Hainbeste sendagai kontsumitzen ez duen biztanleria osasuntsu batek ez du BPGa igoarazten, ezta bakeak ere, horrek ez baitakar diru-trukerik. Hortaz, kome- ni ote da adierazle hori erabiltzen jarraitzea gure bizi-maila neurtzeko? BPGak gora edo behera egingo du, baina bitartean, herritarren bizi-kondi- zioek txarrera egiten dute. Horretaz ez dira ohartzten herri baten aberasta- suna neurtzen dutenak. Ezarri diguten balio-eskalak urrundu egiten gaitu geure berezko izaeratik, eta sinetsarazi nahi digute lan gehiago egin behar dela —edozeran, edonola— hobeto egoteko, hobeak izateko eta, hartara, krisitik irteteko.

Hasierako galderara (*Zer lan? Zer gizartetarako?*) itzuliz, eta horri eran- tzuteko eztabaida soziala baten premia dagoela gogoratzuz, irizpide batzuk aurrera genitzake, orientazio gisara, gizarte-mugimenduen eskutik, lanak hautatzeko eta balioesteko lagungarri izan dakizkigun. Irizpide horietako bat hau da: bizitza (jendearena eta Lurrarena) zaintzeko izan dadila lana. Hartara, zaintza-lanak (jende helduarena edo haurrena, gaixoena, zaintza emozionala edo afektiboa...) aintzatespen sozial izugarria izango luke, kapitalismoaren logikan ez bezala, eta funtsezkoak izango lirатеke eran- tzukizunen eta lanen bestelako antolaketa sozial batean. Gizarteak begi txarrez ikusten dituen zenbait lan ere (hondakinen kudeaketa, adibidez) ongi ikusiak bihurtuko lirатеke. Gizakiok espezie bat garenez, bestalde, komenigarria litzateke haren jarraitutasun egokia bermatzea, hots, inguru- nea zaintzea.

Bestalde, irizpide horrek berak (bizitzari eustea eta zaintzea) eramango gintuzke ingurumena nabarmen poluitzen edo hondatzen duten jarduerak alde batera uztera (energia nuklearraren ekoizpena, esate baterako). Halaber, goitik behera aldatu beharko genituzke gure kontsumo-ohiturak: hondakin gutxiago sortu beharko genuke, edo lehengai oso urriak behar dituzten produktuak erabiltzeari utzi, are gehiago lehengai horien ustiape- nak zein gatazka larriak sortzen dituen ikusirik. Horren adibide dugu tele- fono mugikor “adimendunen” ekoizpena, zeinak ezinbestekoa duen kolta- na izeneko minerala. Koltanaren erauzketa espekulazioa eta hilketak ari da eragiten Kongon, teknologia-enpresa handien eta gobernu batzuen mese- derako betiere.

Komeni da galdetzea zer lan dauden, eta lan horiek nolakoak izatea nahi genukeen, zenbait faktore aintzat hartuta: sexua, adina, etnia, aniztasun funtzionala, aukera sexuala, etab. Bestetik, denok hartu behar genuke parte enpleguaren eta lanbideen berregituraketa sozial horretan, norberaren jarrera eta gaitasunen arabera ardura batzuk geureganatuz, betiere aukera-berdintasuna, trebakuntza eta erantzukizuna, eskubideen eta betebeharren onespena... irizpide direla. Badakigu, noski, gaur egun oso bestelakoa dela egoera: immigranteek diskriminazioa jasaten dute lanpostu batzuetara iristeko, nahiz eta horretarako trebakuntza jaso beren sorterrietan; transexual bat ez da “egokitzat” jotzen zaintze-lanetan aritzeko edo beste hainbat lanbidetan jarduteko; zenbait emakume zaharregitzat jotzen dituzte gaztetatik egin duten lan horretan jarduteko, titulurik ez omen dutelako... Horrenbestez, balioen eskala aldatu beharra dago.

Beste gai batzuk ere jorratu beharko genituzke, eta zenbait galdera egin geure buruari. Adibidez: Bizitza lanaren mende eduki behar al dugu, gauzak kontsumitzeko behar dugun soldata baten truke, edo gizarte-harremanak aldatu behar ditugu? Goragoko orriren batean esan dugu jada enplegua xantaia moduko bat ere badela, soldataren eta langabezia-arriskuaren mehatxuarekin herritarrak otzan eta isilik edukitzeko tresna bat. Gure iritzian, era askotara sortzen da aberastasuna, ez bakarrik kapitalak dioen bideetatik. Ezagutza eta jakintzak sortzea, adibidez, herritar gutzientzat da onuragarria, eta ez litzateke diruz saldu eta erosi behar sorkuntza hori (elikaduraz edo osasunaz herritarrek duten ezaguera, esate baterako).

Bestalde, gizarteak premiazkotzat dituen lanez gizartea arduratu behar litzateke; esate baterako, zaintza-lanez. Gizarteak beste ikuskera bat balu lan horiei buruz, lehentasunezko eginkizuntzat hartuko genituzke denok, gustukoak izan ala ez lanak. Bitxia da nola dauzkagun desatsegintzat zenbait lan, gizarteak bazterrera uzten dituela eta; aldiz, beste zenbait lan oso begi onez ikusten ditugu eta guretzat nahi genituzke, nahiz eta aspergarriak eta, zenbaitetan, kaltegarriak ere badiren. Horregatik izaten dugu nahiago egunean hamar ordu eman ordenagailu baten aurrean gure zaharrak garbitzen baino. Hortaz, zaintzari buruzko beste kultura bat sortzeko, egungo harreman-sistema (generoaren, sexuaren, maitasunaren... araberakoa) itsu-itsuan onartzeari utzi egin behar diogu, baita lan horien

ordainsariari bakarrik begiratzeari ere (dirua ere alderdi garrantzitsua dela ahantzi gabe, noski).

Bestalde, zer egin genezake “alferrikakotzat” jotzen ditugun lanbide horiekin. Konplexua da erantzuna, “halako egiten dut- halako naiz” lotura dela eta. Ingeniari industrialia izatea Alzheimerra duen gaixo bat zaintzea baino askoz ere garrantzitsuagoa dela pentsatzen jarraitzen badugu, nola aldatuko egoera? Lehenik eta behin, aitortu behar genuke ez duela zertan horrela izan, ez dela bidezkoa alderaketa hori. [...]

Lanari dagokionez “balioaren” esanahia sakon aztertuz gero, ez gara, beharbada, oso eroso sentituko. Zenbateraino du zentzua egiten dudan lanak? Zenbateraino laguntzen dio maite dudan gizarte horri? Galdetzen al zaio petrolio-findegia bateko zuzendariari zer ekarpen egiten dion gizarte-ari? Edozer gauzak balio baldin badu bizirik irautearren soldata bat kobratzeko, zergatik iruditzen zaigu gaizki sikario lana? Zer deritzogu istiluen aurkako polizia baten lanari, manifestazio-eskubideaz baliatzen ari den gazte bat jipoitzen ari bada? Zergatik dauka soldata eta aintzatespen soziala buru militar batek, eta zergatik kobratzen du huskeria bat jende-ari jaiotzen laguntzen dion emagin batek? Non ipintzen diegu balioaren bare-moa gure lanbideei?

Gure sistema ekonomiko honetan, non baliokide diren (itxuraz, behintzat) “balioa” eta “prezioa”, zer gertatzen da preziorik ez duten baina giza-kion biziraupenerako ezinbestekoak diren prozesu horiekin? Adibide bat: ozono-geruzaren hondamena. Zenbat balio du horrek? Zenbat balio du umea zaintzeak hura jaio ondorengo lehen urteetan, bularra emateak, gaixo bat zaintzeak...? Sistema honetan, ez dute baliorik lan eta prozesu horiek, preziorik ez baitaukate, baina ez dira desagertzen (ezin dute, beharrezkoak baitira): ikusezin bihurtzen dira bai lana, bai hura egiten duena.

Zenbait proposamen lan egiteko beste era batzuk asmatzeko eta bizitzeko beste era batzuk jorratzeko

Gizartearen, bizitzaren erreprodukzioari laguntzen diote lan-era guztien aldeko gogoeta aldarrikatzea (liburu honetan bezala) ezinbestekoa dugu funtsezko galderari (“Zer egin?”) erantzun nahi badiogu. Zer egin, izan ere,

edo zer ari gara egiten lanbide, jarduera eta lan guztiak berdin balioesten ez dituen ikuspegiarekin? Bada, besteak beste, nabarmendu eta plazaratu egin behar ditugu sistemaren kontraesanak, Lurrarentzat eta bizitzarentzat kaltegarri diren jardueren areagotzea aberastasun-iturritzat hartzen baitu, horrek Barne Produktu Gordina igoarazi egiten omen du eta. Egia da: arma-fabrika gehiagok enplegu gehiago ekar dezakete, eta etekin handiagoak enpresentzat. Baina heriotzarako enpleguak eta lanak dira horiek. Halaxe dira gizartearen oinarritik sortutako ekimenak isilarazteko mekanismoak eta indarrak ere.

Zenbat eta lan-istripu gehiago, zenbat eta kalte handiagoa osasunari, orduan eta handiagoa aberastasuna. Izan ere, irabazi handiak izaten dituzte enpresa askok jendeak osasuna galdua. Baina askoz hobea da istripurik gabeko aberastasuna, jendea antsiolitikoak (aberasun gehiago) hartzera behartzen ez duena, nagusi autoritario eta zapaltzaile bat jasango bada; askoz hobea da aberastasuna gazteek lan onartezinak hartu beharrik ez baldin daukate bizirik irauteko (legeek bermatu behar lituzketen gutxieneko arauak betetzen ez dituzten lanak, sarritan).

Gure herriko eta hemendik kanpoko zenbait jende, erakunde, mugimendu, sindikatu, talde eta ekimenek bultzatu dute gogoeta hau. Beraz, orain arte bidaide izan bazaitugu, orain are hobeto partekatu (edo eztabaidatu) dezakezu gure ikuspegi hau, hobeto ezagutzen baituzu gure pentsaera. Guk bezalaxe, zure buruari galdezka arituko zara: “Zer proposatzen da?”, “Zer proposa daiteke?”. Zer orientabide izan daitezke lagungarri etorkizun hobe bat sortzeko Espainiako kapitalismo patriarkalaren gau ilun honetan, non ‘superkrisiaren’ aitzakiapen erabat ari diren suntsitzen hainbeste kostata emakumeek, immigranteek, gazteek, behin-behineko langileek; etxeko, industriako, zerbitzuetako eta goi-teknologien sektoreetako langileek lortutako hainbat eta hainbat gauza?

Liburuaren azken atal honetan, zenbait ideia, proposamen eta esperientziaren berri emango dugu (labur antzean, leku askorik ez dugu eta). Diruaren eta merkatuaren gainera bizitza lehenesten duen gizarte bateranzko ekimenak eta borrokak jaso ditugu. Badira zerranda labur honetan hainbat eta hainbat proposamen eta erakunde (formalak eta ez-formalak, egonkorrak eta aldi batekoak...), beste erakunde, jende edo elkarte batzuei lagungarri izan dakizkiekeenak itxaropenari eta aldaketari ateak ire-

kitzeko. Leku gutxi dugunez, esperientzia aitzindariak hautatu ditugu, era batera edo bestera berritzaile edo eraldatzaile izan diren ekimenak.

Lehenik eta behin, aldaketa kultural bat eskatzen du lanbideetako harremanen aldaketak, ikuspegi praktikotik begiratuta. Beste erreferentzia batzuk behar ditugu, beste balio eta sinbolo batzuk gureganatu behar ditugu, hein handi batean egungo antolakuntza sozial, ekonomikoa eta politikoa zedarritu duen kapitalismoaren eta patriarkatuaren logikatik kanpoko osagaiz hornitu behar dugu gure imaginarioa. Adibidez, hautsi egin behar dugu enplegua-lana baliokidetzeta, edo “zer zara – zer lanbide duzu” ikuspegia, “langile” subjektu politikotik landa jo behar dugu, lan-eremutik atera behar dugu “arrakasta”, eta aberastasuna ezabatzea izan behar dugu helburu, hura banatzea baino gehiago. Liburu-bilduma hau lagungarri izan daiteke imaginario kolektibo hori elikatzeke eta jada gertatzen ari den hori ikusten hasteko. Hasteko, ekonomiari (teoria gisara, eguneroko bizitzaren kudeaketa gisara...) diogun beldurra alde batera utzi behar dugu. Izan ere, herritar arruntari ulergaitza gertatzen zaio ekonomia. Proposamen honen ardatzetako bat da gizon-emakumeok ekonomiaren oinarritzko kontzeptuetan trebatzea, ekonomia berri bati buruzko proposamenak eztabaidatzea, denontzako bizimodu hobea bat eraiki dezagun; azkenik, mugimenduaren (aktibismoaren) eta alor instituzionalaren eta akademikoaren arteko elkarrizketa sendotzea ere helburu dugu, “adituen” diskurtsoek kikildu ez gaitzaten.

Bigarrenik, proposamen hau (funtsezkoa, ezinbestekoa) egiten dugu: feminismoen ikuspegitik heldu behar zaio sexuaren araberako lanaren banaketari. Enplegua eta lana berrantolatzeke eta eraldatzeko ezinbestekoa den ikuspegi hori gureganatu ondoren, sisteman duen garrantzia ulertu behar dugu. Hurrengo galdera, berriz, hau da: “Nola konpondu arazoa?”. Gure iritzian, sexuaren araberako lanaren banaketan (matxismoaren ondorio) datza arazo nagusia, eta sustraitik erauzi behar da; batez ere, zaintza-lanen banaketa (desegokia) aldatu egin behar da. Bestalde, enplegua sustatu da emakumeen emantzipazio-bide nagusitzat, haren eskutik baitatzen finantza-autonomia, eskubide sozialak, gizarteratzea, nortasuna... Premisa horren abiapuntua hau zen: enplegu betearen helburu desiragarria eta lorgarria da. Ikuspegi horri jarraikiz, enpleguaren banaketa zuzenak berekin lekarke soldatarik gabeko lanaren banaketa zuzena ere (etxe

lanetan gizonak ere aritzea, alegia). Erakunde publikoek, berriz, lana eta familia uztartzeko bideak jarriko lituzkete, eta zaintza-zerbitzuak eskainiko. Baina badakigu enplegu betea ezinezkoa dela, eta hala adierazten digute enpleguaren bidez lortutako emantzipazio-mailaren mugek. Sistema oso zalantzan jarri gabe, beraz, ezin da egin aurrera sexuaren arabera lan-banaketaren ezabapenean. Horregatik, epe laburrera, berriro aldarrikatu behar dugu ordainsari bera balio bereko lanentzat, lanen balioespen desberdinari buruzko eztabaidari ekin, eta bizitzari eusteko prozesuan duten arabera baloratzen hasi lanak. Bestalde, bereizi egin behar dira emantzipazioa eta eskubideak lan-merkatuan jarduteagatik izan behar ditugula dioen ustea: etxebizitza edukitzea, osasun-zerbitzuak izatea, zahartzaro duinaz gozatzea..., horrek guztiak ez luke egon behar enplegurik eduki izanaren edo ez izanaren mende, ezta enplegu horren (geroz eta prekario-goa) kondizioen arabera ere. Hartara, lan guztiak aintzatetsiko lirateke, eta adinarekin, jatorriarekin, etniarekin, sexuarekin, klase sozialarekin... lotutako zenbait desberdintasun sozial larri gainditu egingo lirateke.

Nahitaez ekin behar diogu enpleguari buruzko eztabaidari. Enpleguaz ari garela, sarritan egiten dira proposamenak emakumeek enplegu gehiago izan dezaten, eta lanpostuak eskuratzeko lehiaketa moduko bat hasten dugu. Ordainpeko lana urritzen ari den testuinguru honetan, ez da zaila horrelako lehiaketak sortzea (emakumeak gizonen aurka, bertakoak immigranteen aurka...). Horrelako arrazoibideak eta estrategiak alde batera utzi behar dira, erabat. Bestalde, lan-merkatutik kanpo daudenek enplegua eskuratzeko bi modu nagusi daude, eta ez dira (nahitaez) elkarri kontra-jarriak. Bien arteko konbinazio hau ere egin liteke, agian:

1. Adibidez, gizarte-ekonomiako erakundeen bidez (besteak beste) enpleguak sortu eta, bide batez, beste logika ekonomiko batzuk sustatu. Beste proposamen batek dio Estatuak izan behar lukeela enplegu-emaila eta lan-eskaera adina enplegu sortu behar lituzkeela, batez ere krisi-garaietan. Jende dezente dator bat proposamen horrekin.
2. Lanaldia murriztu (enplegu-kopurua handitu, baina lan-merkatuan metatzen den bitzita-denbora totala areagotu gabe): behar den guztia murriztu beharko litzateke lanaldia, harik eta lan-merkatuak enplegu-eskari guztia xurgatu arte. Jakina, lanaldiaren murrizketak

ez luke soldata-murrizketarik ekarri behar, eta ongizate-maila egoki bati eusteko adinako soldatak bermatu behar lirateke.

Zenbaiten iritziz, lanaldia murriztuta denbora lor daiteke ordaindu gabeko zaintza-lanak hobeto banatzeko, edo ordaindutako lana eta ordaindu gabek "uztartzeko". Baina, beharbada, kontrako ikuspegitik ere egin behar litzateke gogoeta: berdintasunez banatuko balira zaintza-lanak gizonen eta emakumeen artean (eta klase sozialen artean), zer denbora gertuko litzaioke bakoitzari merkatuko lanerako? Batzuei beste batzuei baino askoz gehiago, zalantzarik gabe. Eta, zer eragin izango luke horrek lan ordainduaren banaketan? Funtsezkoa deritzogu galdera horiei buruzko eztabaida soziala abiarazteari eta lanari buruzko eztabaida-agenda publikoan txertatzeari.

Argudio ugari jorratu ditugu liburu honetan zaintza-lanak aintzatetsi eta ikusgarri bihurtzeko premia dela eta. Garrantzitsua deritzogu, honenbestez, proposamen batzuk berreskuratzeari, enpleguaren eta ordaindu gabeko lanen arteko elkarrekintzaz eztabaidatzeko eta eraldaketa bultzatzeko. Hor sartuko genituzke "lana, familia eta bizitza pertsonala uztartzeko esku-bideak" deritzenak ere (deitura makurra, gure ustez). Baina, eskubide horietatik, zein lehenetsi behar ditugu? Argi daukaguna hau da: prestazio horiek ez dute hautazkoak izan behar, estrategikoak baitira zaintza-kultura zuzenago bat bultzatzeko. Gurean, proposamenik garatuena PPIINA (Jaiotza eta Adopzio Baimen Berdin eta Besterezinen aldeko Plataforma) erakundearena da: aitatasun- eta amatasun-baimen besterezinak (jaiotza-eta adopzio-baimenak deitzen zaie, amatasun/aitatasun biologikoaren kontzeptua gainditzearen), iraupen berekoak, obligazio berak dituztenak eta % 100 ordainduak aldarrikatzen ditu. Feminismoek eta ekologismoak bereziki azpimarratu dute gizon-emakumeen eta Lurraren premia, ziklo eta mugen araberako erritmoak eta denborak aldarrikatu behar direla: erritmo motelagoa (Slow mugimenduak eskatzen duen legez); lanaldi laburragoak, beste lan eta bizitza-arlo batzuk bazterrera ez uzteko; lanen eta denboren banaketa zuzenagoa gizarte-eragileen artean, familia nuklearrak landa; gizonen partaidetza handiagoa zaintza-lanetan; mugikortasun geografikoa ez izatea enpresaren aukera eta inposizio bat; gizartea eta lanak bizitzaren aroetara egokitzea (umeen hazkuntza, zahartzarora, gaixotasuna), ez alderantziz... Formula ugari proposatzen dira gure premiak asetzeko.

ko antolakuntza sozial bat izan dezagun, denbora eta jarduera guztiak merkantziatzat har ez daitezzen. Horretarako, gizarte-bizitzaren kontrola berreskuratu egin behar dugu, eta enpresei protagonismoa kendu: “Gizarte-harremanetan eragiteko eta haiek baldintzatzeko duten ahalmena gutxitu”. Enpresek, bestalde, ekarpen erreala egin behar liokete denon ongizateari. Horretarako, badira hainbat formula “zahar” —mugak gehieneko soldatei, presio handiagoa kapitalaren errentei— eta ez hain zahar —“erreproduktzio” zerga bat ezartzea zaintza-lanagatik—.

Desazkundera aldarrikatzen duten proposamenak ere aipatzekoak dira “Zer lan egin behar dugu? Zer gizartetarako?” (“eta zer mundutarako”, erantsiko genuke) filosofiarekin bat datoz proposamen horiek, eta “trantsizioko enpresak” aldarrikatzen dituzte, hots, aztarna ekologiko txikiagoa uzten dutenak, erregai fosilekiko hainbesteko mendekotasunik ez dutenak (adibidez, teknologia gutxiago eta langile gehiago dituztenak), eta langileen eskubideak errespetatzen dituztenak. Ez da eztabaida erraza, eta hala nabarmendu zen 2012ko udan, meatzarien borrokan. Eskubide laboralak, bai, baina Lurra zainduz. NEF (The New Economics Foundation) erakundearen “21 horas” txostenak, adibidez, alternatiba integral bat proposatzen du, enplegua (eta, zehazki, haren iraupena) abiapuntu hartuta. Astean 21 orduko lanaldia proposatzen du, egungo gizarteko presio-faktoreak aintzat harturik, eta, txostenaren egileek diotenez, horrelako lanaldi batek lagundu egingo omen luke zenbait arazo konpontzen, edo konpondu egingo omen lituzke: langabezia, kontsumismoa, lan erreproduktiboetarako astirik eza, politikan eta gizarteko lanetan jarduteko eta erabakiak hartzeko denborarik eza.

Beste proposamen batzuk, berriz, lanarekin eta enpleguarekin daude lotuta, zeharka, eta interesgarriak eta garrantzitsuak deritzegu. Zor-mailari buruz jardutean, adibidez, kontuan hartu behar da gizarteak emakumeekiko daukan zor historikoa, ordaindu gabeko lanaren bitartez kanpo eta barne zorra ordaintzeko baliabideak sortu baitituzte, doan gainera. Hori dela eta, “zaintza-aztarna” aldarrikatzen dugu, hots, “beren premiak asetzeko gizon-emakumeek jasotzen duten denbora, afektu eta maitasun-energiaren eta beste batzuen bizitzari iraunarazteko ematen dutenaren arteko erlazioa. Gizon gehienek negatiboa izango lukete aztarna, eta oso positiboa emakume gehienek” (Pascual, 2009). Bide beretik jarraituz,

baina zerga-sistemari dagokionez oraingoan, Ingrid Palmer ekonomialariaren proposamena jaso dugu: zerga erreproduktibotzat aitortu behar da ordaindu gabeko zaintza-lana, zentzu bikoitzean aitortu ere: lan-merkatura jo aurretik “ordaindu” (egin) behar izaten dute emakumeek zaintza-lan hori, eta, bestetik, gizarteari egiten dioten ekarpena da (dirutan ez bada ere), eta atzeranzko banaketa-eragina du, gizarteko gainerako kideei banatzen baitzaizkie emakumeen denbora eta baliabideak. Feminismoei dagokienez, proposamen are zehatzagoak ere eztabaidatu izan dituzte: enpresek ordaintzea zerga hori, edo soldata handiagoa jasotzea ordaindu gabeko lan horregatik. Sustrai oso sakonak ditu zerga erreproduktiboak, eta, Jónasdóttirrek dioenez, zapalkuntza ekonomikoaren eta etxe barrukoaren azpian beste zapalkuntza-mota bat ere badago, eta zerga horren premia argiago adierazten du. Idazle honek dio familian gizonek kontrolatu eta ustiari egiten dutela emakumeen maitasuna, eta maitasun horretatik “duintasun generikoko gainbalio bat” ateratzen dela. Familian —dio—, gizonek berenganatu egiten dute emakumeen zaintza eta maitasun ahalmena, jaso dutena neurri berean itzuli gabe.

Beste proposamen batzuk, berriz, kontsumoari buruzkoak dira: batzuek kontsumoa arras murriztea proposatzen dute, hartara gure diru-premiak ere murrizteko eta, ondorioz, enplegu baten diru-sarreraren hain mendeko ez izateko; beste batzuek, berriz, kontsumo kritikoa eta arduratsua proposatzen dute, ekoizpen-prozesu ekologikoetan oinarritua, garraioaren erabilera eta haren inpaktuak gutxitzen dituen, eskubide laboralak errespetatzen eta sustatzen dituen, diskriminazioak (sexuaren, adinaren, etniaren... araberakoak) ezabatzen laguntzen duena, eta dendari txikiak lehenesten dituen, merkatuak monopolizatzen dituen eta, bide batez, kulturalki homogeneizatzen gaituzten saltoki handien gainetik.

Hor daude, bestalde, baliabideen eta zerbitzuen trukearekin lotutako proposamenak (beste moneta batzuen erabilera, gauzak doan egitea, denbora baliotzat onartzea...). Gure premiei (lana) erantzuteko modu bat da hori, baina lan-merkatura jo gabe eta partaidetza eta erabakitze-maila handiagoarekin; beste hitz batzuekin esanda, patronalaren esplotazio txikiagoarekin. Horren adibide ditugu debora-bankuak, hazkuntza eta zaintza-eremu kolektiboak, merkatu sozialeko esperientziak eta abar.

Kooperatiba integralak ere aipatu beharra dago, nahiz eta ondo jakin “kooperatiba” hitzaren azpian badirela hainbat prekariedade eta esplotazio egoera ere, kooperatibismoaren benetako helburuen (ekonomia kritikoa eta soziala) manipulazioak. “Trantsizioko” egitura juridiko-legal horrek hainbat jarduera ekonomiko autogestionario biltzen ditu, eta bankatik zein Estatutik babesten ditu jarduera horietako partaideak. Horren adibide dugu Cooperativa Integral Catalana deritzona, CIC. CIC ez da gutxi batzuentzako autoenplegu-kooperatiba moduko bat, baizik eta kontsumo-arekin, lanarekin eta enpleguarekin dugun harremana hankaz gora jartzen saiatzen den proiektu bat. Proposamen horren oinarria da merkatu kapitalistak ezarritako enpresa arteko lehia-sistema alde batera uztea eta “bertakoa” lehenestea (bai lanak, bai ezagutza) gizartearekiko erantzukizun gisara. Helburu bikoitza dute kooperatiba horretako lanek: alde batetik, premiak asetzea, auzolanaren bidez (ordaindua zein ordaindu gabea), eta lan-eta ekonomia-harremanen oinarrian hau jartzea: kooperatiba integraleko partaideen arteko konfiantza. Badu CICek Lan Poltsa bat, xede honekin: “Lan-fluxuak erraztea, gizon-emakume guztiek oinarrizko premiak, gutxiarik, ase ditzaten”. Hautaketa-irizpideei dagokienez, hurbiltasuna (inpaktu ekologiko ahalik eta txikiena eragitearren) lehenesten dute, eta hautagaien saldoak ere begiratzen dituzte.

Ez ditzagun ahanzi, bestalde, boterearen eta erabaki ekonomikoen zentralizazioaren aurkako proposamen alternatiboak, hau da, erabakimen horizontaleko esperientziak, non kolektiboak izaten diren antolakuntza, erabakiak eta jarduerak. Hona hemen batzuk: desobediencia ekonomiko bulegoak, zeinek zorraren ikuskaritza, alokairu gurutzatuko sareak eta abar sustatzen dituzten; “denon ongiaren” ekonomiaren aldeko korrontea deritzona, zeinak gizakien eta gizarte osoaren aldeko ekonomia bat proposatzen duen, arrakasta ekonomikoaren benetako adierazle diren balio jakin batzuen bidez (lankidetzak, erantzukizuna...).

Erabakiak hartzean, bestalde, “nola” ez ezik “nork” ere aztertu behar da. Badugu hor erantzukizun historiko bat: jende, egoera eta premia aniztasun osoari erantzuteko behar diren eremuak eraikitzea. BZGH eredu (Burgesa, Zuria, Gizonezkoa eta Heldua) alde batera uzten badugu, beste baten alde egin behar dugu, eta beste eredu horretan ez du bazterketa-eragile izan behar 50 urte edukitzea, transexuala, itsua edo aita izatea (edo

dena batera). Diskurtso aldetik erraz onartzen da hori, baina praktikan ez horrenbeste ekintza kolektiboko eta gizarte-antolaketako eremuetan. Gure taldeak zer egin dezakeen partaidetza zabalagoa lortzeko galdetu behar diogu gure buruari, hori baitu lehen urratsa erakunde bidezko eta eraldatzaile izan nahi duen batek.

Azkenik, kiritiko izan behar dugu mugimendu sozialen eta sindikatuen zenbait jarduerarekin (edo jarduerarik ezarekin), gogoan izanik, betiere, hesiaren alde berean gaudela guztiok, eta bestea aldean espekulatzailak, iruzurgileak, zapaltzaileak, politikari ustelak eta haien zerbitzariak ditugula; lagun ditugula hezkuntzako, osasun-zerbitzuetako, zerbitzu publikoetako langileak, feministak, langabeak, sindikalistak, immigranteak (bazterketa-politiken jasaileak), gazteak (etorkizun baten bila borrokan)... Izan ere, guk eusten diogu bizitzari, guk iraunarazten diogu, batzuetan bizitza bera kostatzen bazaigu ere. Gure erantzukizuna da, beraz, eztabaidak sortzea, parte hartzea..., norberak bere jarduera-eremuan eta ahal duen neurrian. Eutsi eta borrokatu: ez dago beste biderik bestelako mundu bat eraikitzeko.

